

7. Павленко, Н.И. Екатерина Великая / Н.И. Павленко. – М.: Молодая гвардия, 1999. – 495 с.
8. Шилкина, В.В. Местное самоуправление в России: Традиции, коллектив, представления: автореф. дис. ... д-ра социол. наук : 22.00.06 / В.В. Шилкина ; Рост. гос. пед. ун-т. – Ростов н/Д, 2002. – 32 с.

Дзяржаўная моўная палітыка ў Беларусі ў XIX-XX стст.

Самонаў В.В., 1 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
наук. кір. – доктар гістарычных навук, прафесар А.М. Люты, БДПУ

"Беларускую і рускую мовы ў пачатковых класах агульнаадукацыйных школ будуць вывучаць ў аднолькавым аб'ёме. У апошнія гады цікаваць да вывучэння гісторыі і географіі Беларусі на роднай мове ў школьнікаў вырас." - пра гэта казала Ірына Булаўкіна, спецыяліст Міністэрства адукацыі. Нядаўна міністэрства зрабіла крок насустрач беларускай мове, але ж у гэтым годзе ў Беларусі ўпершыню за апошнія гады колькасць школ з беларускай мовай навучання не перавысіць 20 працэнтаў. У рэгіёнах зачыняюцца больш за 100 пачатковых, базавых і так званых малакамплектных школ. Праблема застаецца не вырашанай. А вытокі ідуць з перыяда Расійскай імперыі.

Актуальнасць праблемы мовы на тэрыторыі Беларусі існуе і на сённяшні дзень. Падаўленне нацыяналізму ў Беларусі расійскім самадзяржаўем ў савецкі час і перыяду Расійскай імперыі дае водгукі і на сённяшні дзень.

Пачнем з таго, што ў канцы XVIII ст. пачаўся новы этап развіцця беларускай культуры, які цесна звязаны з Расійскай дзяржавай. Пасля таго, як беларускія землі былі далучаны да імперыі, нацыянальна-культурнае развіццё набывае новыя рысы. У XVIII-XIX ст. вельмі моцныя пазіцыі мела польская культура. Польская мова была мовай інтэлігенцыі, мовай, на якой друкаваліся кнігі.

Але адначасова з паланізатарскімі тэндэнцыямі ў культурным жыцці Беларусі пачынае ўзмацняцца рускі ўплыў. На першым этапе распраўсоджванне рускай культуры праходзіла праз польскае пасрэдніцтва: пераклад рускіх кніг, пастаноўка п'ес рускіх аўтараў, падрыхтоўка да друку руска-польскіх выданняў. У другой палове XIX ст. палітыка царызму, накіраваная супраць паланізацыі, стала больш рашучай і жорсткай. Афіцыйная польскамоўная культура паступова замянялася афіцыйнай рускамоўнай культурай [2, с. 288-289].

Аднавядна на дзяржаўным узроўні гаворка аб падтрымцы развіцця беларускай мовы ўвогуле не вялася. У лепшым выпадку (у першай палове XIX ст.) на яе проста не звярталі ўвагі, маючы за «нешта дзіўнае, арыгнальнае і ў кожным разе малавядомае». Ад другой паловы XIX ст. паступова стала афармляцца думка, «згодна з якой беларуская мова безумоўна кваліфікавалася як складовая частка расійскай мовы ("русского языка")... У сітуацыі ўмацавання расійскай дзяржаўнасці, інтэнсіўнага фармавання расійскай нацыянальнай ідэалогіі і ўсё большага ўцягнення Беларусі ў сферу расійскіх інтарэсаў практыка непрызнання самастойнасці беларускай мовы адлюстроўвала дзейнасць старога прывычку: чыя дзяржава, таго і мова» [4, с. 51].

У 1832 годзе быў закрыты Віленскі ўніверсітэт, як лічылі царскія ўлады - рассаднік антырусскіх ідэй і настрояў. Разам з тым ажыццяўленне школьнай рэформы на Беларусі супала з правядзеннем жорсткага курсу ў палітыцы царызму пасля падаўлення паўстання 1863 - 1864 гг. Былі ліквідаваны польскія школы і амаль усе прыватныя вучылішчы - "расаднікі паланізацыі". У школах забаранялася выкладанне польскай мовы. Усім выкладчыкам і настаўнікам загадана было клапаціцца аб тым, каб у сценах навучальных устаноў гутарковай мовай была руская. У навучальных установах уводзілася навучанне на рускай мове [2, с. 291-292, 391].

У другой палове XIX ст. - пачатку XX ст. працягваўся працэс фарміравання мовы беларускай нацыі. Значныя змены адбыліся ў гутарковай мове. Ішло паступовае змешванне мясцовых дыялектаў, адбываліся змены ў слоўніковым запасе мовы. З'яўляліся новыя словы і тэрміны, паланізмы замяняліся русізмамі. Асабліва моцны ўплыў рускай мовы адчуваўся ў фанетычным складзе паўночна-ўсходніх беларускіх гаворак [2, с. 388].

Рэвалюцыя 1905-1907 гг., заваяванне некаторых дэмакратычных свабод, уздым рэвалюцыйнай барацьбы рабочага класа, абстрактнае класавых супярэчнасцей - усё гэта стварала перадумовы глыбокіх змяненняў у беларускім нацыянальным руху. Асабліва спрыяла ўсё гэта ажыццеленню права на легальны беларускі друк. З'яўлецца першы выпуск газеты "Наша ніва" на роднай мове. З'яўляюцца кнігі на беларускай мове. Дзейнасць газеты "Наша ніва" адыгрывала важную ролю ў справе кансалідацыі беларускай нацыі, развіцця яе мовы і культуры і асабліва ў фарміраванні самасвядомасці беларусаў. Магчыма, менавіта яна ўпершыню ахапіла ўвесь край паняццем "Беларусь" [2, с. 362].

На працягу кастрычніка – лістапада 1917 г. савецкая ўлада была ўстаноўлена на ўсёй свабоднай ад ворагаў тэрыторыі Беларусі. Пасля таго як савецкія войскі пакінулі Мінск, а германскія яшчэ не ўступілі ў горад, выканком савета Усебеларускага з'езда зрабіў спробу ўсталявання сваёй улады. На першым пасяджэнні рады 1-га Беларускага з'езда, якое адбылося 9 сакавіка, быў прыняты Статут рады БНР, вызначаны яе склад, зацверджаны 1-я і 2-я Устаўныя граматы. Галоўным у грамаце было абвясціцenne незалежнасці Беларусі. Ад каго? У першую чаргу ад Расіі. "Незалежнікі" выступалі за разрыў усіх адносін з Расіяй. Чаму? На гэта пытанне пераканана адказаў адзін з актыўных дзеячаў

БНР Я. Лёсік. Ён пісаў: "На каго арыентавацца: На Расію ці на Польшчу? Большасць нашаніўцаў, у тым ліку і я, схіліўся ў бок Польшчы, тлумачачы гэта перш за ўсё тым, што Польшча сама пережила нацыянальную няволю і з ёй лягчы будзе дамовіцца... Паланізацыя не так страшна, таму што большасць беларускага насельніцтва супраць польскай мовы... Для Беларусі больш небяспечна русіфікацыя, таму што сляянства і гарадское насельніцтва ахвотна прымае рускую мову і русіфікуецца". Я. Лёсік не адмаўляў і небяспекі паланізацыі [1, с. 51].

Паводле савецкай тэорыі, працэс зліцця ўсіх народаў Савецкага Саюзу ў савецкую, або ў камуністычную нацыю адбываецца на базе ўзаемнага скрываювання нацыянальных элементаў усіх народаў, засяляючых Савецкі Саюз, фармавання іх новых, супольных для ўсіх народаў нацыянальных элементаў і асаблівасцяў, як асновы гэтай новай нацыі. У запраўднасці ж гэты працэс праводзіцца вылучна на расійскай нацыянальнай базе - на базе расійскай гісторыі, расійскай культуры, расійскай мовы і нават на базе расійскага патрыятызму. У пляне гэтай нацыянальнай палітыкі праводзіцца ў шырокім маштабе і русіфікацыя ўсіх нерасійскіх моваў Савецкага Саюзу, у тым ліку і беларускай мовы [3, с. 6].

Значнай з'явай у нацыянальных адносінах у 20-30-я гады была палітыка беларусізацыі. Яе станоўчы вопыт і трагічны лёс маюць і сёння вялікае значэнне для нацыянальна-культурнага развіцця Беларусі. У снежні 1920 г. П. Львочонак звярнуўся да кіраўніцтва Кампартыі Беларусі з запіскай, у якой абгрунтаваў неабходнасць пераводу навучання ў школах на беларускую мову. Пачалі дзейнічаць курсы беларусазнаўства па падрыхтоўцы настаўнікаў. Усё справядства пераведзена на беларускую мову. Але, нягледзячы на супярэчнасці, цяжкасці і недахопы, палітыка беларусізацыі з'явілася практычнай спробай ва ўмовах савецкай улады ажыццявіць беларускае нацыянальнае адраджэнне. У канцы 1920-х гг. пачаўся курс на згортванне беларусізацыі. Усталяванне ў СССР дыктатуры Сталіна прывяло да масавых чыстак партыйных арганізацый ад "ворагаў народа" і палітычных рэпрэсій. Яго ахвярамі сталі многія палітычныя і культурныя дзеячы, вучоныя, артысты, пісьменнікі, святары і нават простыя людзі - каля 600 тыс. грамадзян Беларусі. Палітыка беларусізацыі скончылася шматлікімі рэпрэсіямі [1, с. 145-147].

У выніку савецка-польскай вайны 1919-1920 гг., паводле Рыжскага мірнага дагавора ад 18 сакавіка 1921 г., больш за 100 тыс. кв. км. тэрыторыі Беларусі з насельніцтвам звыш 4 млн. чалавек перайшло ва ўладанне польскай дзяржавы. Важную ролю ў грамадска-палітычным жыцці Заходняй Беларусі адыграла культурна-асветная арганізацыя - Таварыства беларускай школы (ТБШ), створана ў 1921 г. з адзінай мэтай: распаўсюджаць і дапамагаць асвеце сярод беларусаў, пашыраць беларускую школу і беларускую асвету наогул. Ажыццяўлялася паланізацыя краю, усё беларускае, нацыянальнае знішчалася. У 30-я гады канчаткова зніклі школы, часопісы, газеты, культурна-асветныя ўстановы, якія раней працавалі на беларускай мове. На тэрыторыі краю не было ніводнай вышэйшай навучальнай установы. Беларускі народ не мірыўся з прыгнёчэнным становішчам і змагаўся за сацыяльную і нацыянальную незалежнасць, за ўз'яднанне з усходняй часткай у адзіную дзяржаву [1, с. 196, 203].

У студзені 1959 году на прыёме ў гонар саракагоддзя БССР, на які прыехаў Хрушчоў, першы сакратар ЦК КПБ Мазураў выступіў з прамовай на беларускай мове. Хрушчоў быў абураны, чаму гаворка была не па-руску. Крыху пазней Хрушчоў выказаўся яшчэ больш вызначана: «Чым хутчэй усе мы будзем гаварыць па-руску, тым хутчэй пабудуем камунізм». Пасля гэтага пачалося выцясненне беларускай мовы з тых пазіцый, якія яна яшчэ займала.

Нельга не адзначыць, што адукацыя ў рэспубліцы паступова губляла нацыянальныя рысы. Напэўна, вытокі гэтага працэсу трэба шукаць у мінулым - на працягу стагоддзяў беларуская мова на Беларусі не была афіцыйнай і не магла нармальна развіцца; на Беларусі склаўся рускамоўны горад; беларусізацыя была часова спынена. Будаўніцтва новых прадпрыемстваў вяло да росту гарадоў, а ў гарадах захоўвалася тэндэнцыя да выкарыстання рускай мовы [1, с. 329].

У БССР у 1979 г. жыло 7568 тыс. беларусаў (79.1%), 1134 тыс. рускіх (11.9%), іншыя нацыянальнасці складалі 8.7% усяго насельніцтва. Між тым 1248 тыс. беларусаў (16%) назвалі рускую мову сваёй роднай мовай, 4750 тыс. беларусаў (62.7%) назвалі рускую мову ў якасці другой роднай мовы. І толькі 1579 тыс. беларусаў (17.6%) назвалі роднай мовай беларускую [1, с. 374-375].

Прычынамі гэтага з'яўляліся цесныя сувязі з Расіяй і іншымі рэспублікамі краіны, працэсы урбанізацыі насельніцтва, рускамоўнае выкладанне ў навучальных установах. Толькі 30% вучняў рускамоўных школ Беларусі вывучалі беларускую мову і літаратуру. У гарадах, дзе жыло 71.5% беларусаў, не было ні адной беларускай школы, у сельскай мясцовасці - 70% беларускіх і 30% рускіх школ [1, с. 374-375].

Безумоўна, вялікую ролю ў гэтым пытанні магла адыграць пазіцыя ЦК Кампартыі Беларусі, партыйных і савецкіх органаў. Аднак яны не зрабілі нічога істотнага, каб змяніць сітуацыю. У выніку ў сярэдзіне 80-х гадоў толькі 23.1% школ і 19.3% дашкольных дзіцячых устаноў працавалі на беларускай мове [1, с. 329].

26 траўня 1983 г. была прынята пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР, аб павелічэнні заробку настаўнікаў расійскай мовы ў беларускамоўных школах. Пастанова прадугледжвала са студзеня 1984 года павелічэнне на 15 % заробку настаўнікаў падрыхтоўчых і другіх-трэціх класах, якія

ведалі рускую мову, і вучылі рускай мове і літаратуры ў 4-11 класах агульнаадукацыйных школ усіх тыпаў.

Сітуацыя ў Беларусі, званая з укараненнем двухмоўя, апазіцыяй была выкарыстана як палітычны фактар. Крытыцы падвергліся партыйныя і дзяржаўныя органы, праз якія быццам бы Масква праводзіла русіфікатарскую палітыку [1, с. 375].

27 ліпеня 1990 г. Вярхоўны Савет БССР прыняў Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце рэспублікі. Беларуская мова стала адзінай дзяржаўнай мовай ў краіне. 14 мая 1995 г. быў праведзены рэспубліканскі рэфэрэндум, у якім прынялі ўдзел 64.8% грамадзян, што мелі права ўдзельнічаць. За адабрэне пытання "Ці згодны Вы з наданнем рускай мове роўнага статусу з беларускай?" прагаласавалі 83.3% прыняўшых удзел у галасаванні.

Літаратура

1. Новік Я.К., і Марцуль Г.С. Гісторыя Беларусі, 2-е выданне - Мінск, 2000. - 463 ст.
2. Новік Я.К., і Марцуль Г.С. Гісторыя Беларусі, 1-е выданне - Мінск, 1998. - 415 ст.
3. Станкевіч С. Русіфікацыя беларускае мовы ў БССР і супраціў русіфікацыйнаму працэсу [1962] / Прадмова В. Вячоркі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1994. - 67 ст.
4. Гапоненка, І.А. Моўная палітыка і моўная сітуацыя на Беларусі ў XIX- на пачатку XX ст. / І.А. Гапоненка // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. - 2011. - N 2. - С. 50-55.

Герб Бабра: пошук вытокаў

Самафал А.А., 2 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
нав. кір. – кандыдат гістарычных навук, дацэнт І.Л. Калечыц, БДПУ

У 2016 г. мястэчка Бобр, якое знаходзіцца у Крупскім раёне Мінскай вобласці, адзначыць сваё 500-годдзе, а ў 2012 годдзе мястэчка адзначыла 250-годдзе надання Бабру Магдэбурскага права.

Далёка не ўсе мястэчкі ў Беларусі мелі магдэбурскае права. Трэба адзначыць, што Бабру, увогуле, пашанцавала двойчы. Першы раз у 1559, калі Бобр займеў статус мястэчка. Гэта дазволіла яму вылучыцца з агульнай шэрані навакольных вёсак і, як вынік, дамінаваць ў рэгіёне 400 год. Другі – у XVII ст., калі ён атрымаў магдэбурскае права, права на самакіраванне. Час надання Бабру магдэбурскага права – гэта час яго росквіту. Праца прысвечана гэтаму перыяду, у прыватнасці, пытанню атрымання мястэчкам герба з выявай святых Барыса і Глеба.

Нам падаецца, што факт надання Бабру герба з выявай святых Барыса і Глеба не быў выпадковым. У тагачасных гістарычных варунках склаліся ўсе перадумовы да гэтага. Але чаму менавіта Барыс і Глеб? Тое, што было зразумелым 200 і нават 100 гадоў назад, для нас уяўляецца загадкай.

Мэтай нашай працы з'яўляецца высвятленне, чаму на Бобрскім гербе размешчана выява Барыса і Глеба.

Аб'ектам нашага даследавання з'яўляецца гарадская геральдыка.

Прадметам вывучэння – герб мястэчка Бобр.

Наша гіпотэза заключаецца ў тым, што ў Бабры існаваў культ гэтых святых. Каб даказаць гэта, нам неабходна вярнуцца да вытокаў надання мястэчку герба і да народнай памяці.

Такім чынам, задачы нашага даследавання наступныя:

- адсачыць гісторыю Бабра;
- выявіць, ці існуе ў Бабры легенда аб Барысе і Глебе;
- выявіць, ці існуе на дадзены час у Бабры і яго ваколіцах культ гэтых святых.

Для дасягнення пастаўленай мэты мы прыбеглі да гісторыка-генетычнага метада, а таксама да метадаў мікрагісторыі (інтэрв'ю).

Навізна працы заключаецца ў тым, што дадзеная тэма ў навуковай літаратуры не даследавалася.

Вывіні дадзенага даследавання будуць карыснымі ў час вывучэння ў Бобрской сярэдняй школе і школах Крупскага раёна адпаведнай тэмы па гісторыі Беларусі ў 8 класе "Гарады Беларусі ў другой палове XVII – першай палове XVIII ст." і "Наш край."

Перш, чым адсачыць мінулае Бабра ў XVIII ст., мы звернемся да пачатку, а, менавіта, да XVI ст., калі мястэчка ўпершыню згадваецца ў аналах гісторыі.

Узнікла мястэчка Бобр дзякуючы вялікай гандлёвай магістралі, што пралягала з захаду на ўсход, з волі вялікага князя літоўскага Жыгімонта Аўгуста праз намаганні вядомага дзяржаўнага дзеяча Ераніма Аляксандра Хадкевіча. Адбылося гэта ў 1559 г. "Чиним знаменито сим нашим листом ... з ласки нашео господарское на просьбу пана ... Ходкевича ...на реце Бобре, в селе Забобровье, во властном грунте его милости садити и в нём корчмы и торг мети ему даём", бо, маўляў, "тоє де место и торг там не будеть на жадной шкоде и переказе местом и корчмам нашим, бо отдаль от всих мест наших". Гэта напісана ў прывілеі, які атрымаў Хадкевіч ад вялікага князя [3, с.65].